

vším sleduje Kvido Kastner ve svém příspěvku Některé historické souvislosti česko-německých vztahů na lokální úrovni. Zabývá se tu analýzou odpovědí respondentů-starousedlíků z doby po roce 1945 a historických zpráv ve čtyřech vybraných lokalitách z různých regionů – Liběchova u Mělníka, Cvikova u České Lípy, Vilémova na Šluknovsku a Velké Hleďsebi u Mariánských Lázní. Do euroregionu Nisa sáhl zase Ondřej Roubal příspěvkem Odras historických událostí česko-německého vztahu v pohraničí v životních příbězích obyvatel euroregionu Nisa. Teorii pohraničního prostoru se potom v závěrečném příspěvku zabývá Barbora Spalová, která konkrétní doklady pro podložení své teorie přináší z oblasti Lužických hor.

Sborník je výsledkem pečlivého výzkumu ústeckého týmu Sociologického ústavu AV ČR. Výzkumu by prospělo, kdyby sem zahrnul původní německé obyvatelstvo, které zůstalo v českém pohraničí po roce 1945 a které vyvíjí svou činnost také v různých spolecích apod. To by bylo pro dané téma přínosné, i když by to asi vyžadovalo i speciální studii. *Jan Štoviček*

Blanka Soukupová: Česká společnost před sto lety. Identita, stereotyp, mýtus. Praha, Pastelka 2000, 164 s.

Knížka je sborníkem šesti autorčiných studií, které představují zajímavý a podnětný příspěvek k dějinám českého národně politického myšlení v 90. letech 19. století. Názvy studií, jež autorka pojímá jako „vzájemně propojené kapitoly“, (s. 164) vyjadřují obsah a do jisté míry i základní hodnotící autorčin přístup: 1. *Národní strana svobodomyšlná: český*

protiněmecký, protirakouský, protizhidský stereotyp a autostereotyp (O proměnách češství) – 2. *Realisté a pozitivní češství* (O myšlenkové revoluci v české společnosti) – 3. *Sociální demokracie mezi češtvím a internacionalismem* (O touze po socialistickém státu) – 4. *Národněsociální dělnická opozice a strana mezi češtvím, antiněmečtvím a antisemitismem* (O názorovém šovinismu) – 5. *Dobové české židovství* (O konfliktu autostereotypu a stereotypu) – 6. *Antisemitismus, sionismus a čeští židé* (O reflexi konstrukce odlišnosti).

Blanka Soukupová sledovala v materiálu, z něhož čerpala, základní problémový okruh – jak chápala sledovaná skupina svou vlastní identitu, své postavení v české společnosti, svou odlišnost od jiných skupin či proudů. Ten nebyl pojat z hlediska všech aspektů, které byly významné nebo připadaly v úvahu, ale jako vytváření „vlastního modelu češství“ (s. 6). Otázky češství prostupovaly sice celou škálu úkolů, s nimiž se jednotlivé skupiny potýkaly, nicméně autorka vybrala pro každý případ aspekty, jež považovala za charakteristické a určující. V případě mladočechů to byl například vztah k punktacím, který umožnil nastínění jejich vztahu ke staročechům i vládě i ambiciózní a nereálné snahy o jednotu národa (snaha o získání dělnictva, o pronikání na Moravu a do Slezska) ap. To všechno je ilustrováno a dokládáno postoji k dobovým událostem a problémům – „dělení Čech“, I. máj 1890, vnitřní úřední řeč, Jubilejní výstava, představa o dějinné úloze a postavení Čechů, vztah k antisemitismu, k „Vídni“, národopisná výstava, vztah k Němcům, k němčině, k Německu, k Badenihoho vládě a jejím nařízením, postoje k národnostním bouřím, k židům, k sociálním problémům, k Dreyfusově aféře, Hilsne-

rově procesu, Masarykovi atd. Podobně či obdobně jsou konstruovány další části knížky, které je snad možné považovat za volně spolu související kapitoly, v nichž jsou prezentovány další „modely češství“. Reprodukovat či naznačovat jejich obsah by zde nebylo vhodné. Každá kapitola znamená nesporný materiálový a často i myšlenkový přínos. Nejobjevnější jsou poslední dvě studie věnované českému židovství.

Autorka nemohla a jistě ani nechtěla podat ucelený obraz českého národně politického myšlení doby, kterou sledovala. K tomu by bylo nutné nastínit pokusy o identitu dalších politických směrů, nepolitických organizací, zkoumat regionální proměnlivost „centrálních ideí“, provést srovnání nejen českých proudů, ale i názorů na německé straně, zařadit problémy ještě do širšího než česko-německého kontextu atd. Také charakter materiálu, z něhož by se vycházelo, by musel být nepochybně širší (tj. nejen některá periodika a základní literatura, ale též vzpomínky, archiválie, beletrie, lidová slovesnost atd.). Stěží by takovou práci mohl uskutečnit jednotlivec.

Avšak již to, co autorka ve sborníku svých studií publikovala, si zaslouží uznání a pozornost, i kdybych se na výsledky díval jen z hlediska své profese (historika). Množství shromážděného materiálu je úctyhodné, jeho využití mnohostranné. Úvahy a závěry, které materiál umožnil, jsou formulovány věcně a střízlivě. Autorka je opírá především o noviny nebo jiný periodický tisk, který snad nejlépe může prezentovat názorovou odlišnost, ať již skutečnou, či jen deklarovanou. Systematičtější práce s tímto druhem pramenů, zejména pro svou časovou náročnost a problémy s verifikací údajů a interpretací názorů, nepatřila vždy k oblíbeným pracovním

postupům. Nicméně se ukazuje jako naprostá nezbytnost – jednak proto, že někdy jiné prameny chybí, jednak proto, že vypovídací hodnota archivního materiálu (ta je ovšem mimo veškeré pochyby) má přece jen své meze – shromažďovány byly většinou jen ty písemnosti, o něž měla příslušná instituce zájem (pokud šlo o policii, tak většinou doklady o „extremistech“ a mohl tak vznikat dojem, že množství materiálu bylo vyjádřením jejich společenského významu). I na vysokých školách se na katedrách historie začínají zadávat studentské práce, jejichž záměrem je zjištění, jaký ohlas měly různé závažné události v dobovém tisku. V souvislosti s tématem knihy Blanky Soukupové uvádím vcelku zdařilou magisterskou práci studenta Ústavu historie a muzeologie Slezské univerzity v Opavě M. Roznera o ohlasu Dreyfusovy aféry v dobovém českém tisku. Využití těchto prací by jistě bylo užitečné.

S tematikou posuzované knihy bezprostředně souvisí další autorčina studie, která analyzuje vztah sociální demokracie k židovské problematice;¹ chronologicky tento rámec přesahuje první část rozboru vztahu k bývalé monarchii a česko-německé problematice, jak se projevoval na stránkách Peroutkovy Přítomnosti.²

Závěrem jednu poznámku: autorka si osvojila vcelku efektivní pracovní metodu, kterou zdařile, avšak poněkud stereotypně uplatňuje ve své produkci;

¹ Československá strana sociálnědemokratická a antisemitismus (1889–1899). *Lidé města*, č. 3, 2000, s. 48–72.

² Rakousko-Uhersko, Rakousko, Němci a Německo v Peroutkově Přítomnosti I (do příchodu nacistů k moci v Německu roku 1933). *Lidé města*, č. 1, 1999, s. 67–103.

domnívam se, že by měla uvažovať ani ne tak o extenzívnym rozširovaní svojho tematického zaberu využívaním stejného postupu, ale spíše o rozšíření škály interpretačních přístupů účelnou konfrontací, o využití jiných druhů pramenů. To by jí umožnilo přejít od závěrů dílčí povahy (někdy již známých nebo předvídatelných) k širěji koncipovaným hodnotícím úvahám. *Dan Gawrecki*

**Elena Mannová (Eds.):
Meštianstvo a občianska
spoločnosť na Slovensku
(1900–1989).** Bratislava, AEP 1998,
256, 24 s. obr.

Zborník štúdií nazvaný Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku (1900–1989) zostavený Elenou Mannovou, je výsledným produktom vedeckého sympózia s rovnomeným názvom, ktoré prebehlo v dňoch 14.–15. októbra 1996 v Bratislave.

V zborníku autorka sústredila 19 príspevkov od rovnakej počtu autorov, ktorí uchopili fenomén slovenského meštianstva z pohľadu viacerých vedných disciplín. Popri sebe tu nájdeme štúdie historiografické, etnologické a folkloristické, literárnovedné, sociologické a filozofické. Roznorodosť pohľadov na meštianstvo (z hľadiska viacerých vedných disciplín) zintenzívňuje rozmanitosť spracovávaných tém.

Historické štúdie E. Mannovej a Ľ. Lipťáka predkladajú prierez historickými determinantami, ktoré boli určujúce pri formovaní sa stredných vrstiev na Slovensku. Elena Mannová načrtáva sedem faktorov ovplyvňujúcich vývoj meštianstva v slovenských mestách – agrárnu bázu spoločnosti, prevahu malých miest a „ruralizáciu“ prostredia,

relatívnu dominanciu stredných vrstiev v prvej polovici 20. storočia, etnickú heterogenizáciu slovenskej spoločnosti, konfesionálnu a regionálnu diferenciaciu a nestabilitu politického vývoja. Ľubomír Lipťák sleduje vývoj elít v rokoch 1867–1918 z hľadiska posunu v ich majetkovej a hospodárskej základni analyzovaním daňových kníh mesta Trnava. Všíma si aspekt virilizmu (jeho znaky a ich transmisiu v novšom období) jako formalizáciu postavenia elít v spoločnosti. Jeho pozornosť zaujíma aj vzťah medzi starým meštianstvom a šľachtou, vplyv džentry a inteligencie na staré vrstvy meštianstva a následné prvky homogenizácie-vzdelanosť, modernizácia, vznik ČSR a podobne.

Sociologická štúdia pochádzajúca od autora Vladimíra Krivého mapuje charakter vývinu 49 obcí v rozpätí rokov 1921–1994. Vychádza zo štatistických údajov-demografických, konfesionálnych, etnických a volebných. Ján Pašiak charakterizuje meštianstvo, jeho kultúru a životný štýl zo sociologického hľadiska. Pohybuje sa v rozmedzí rokov 1921–1994, ktoré člení na jednotlivé historické obdobia v slovenských dejinách.

Na súvis medzi intelektuálom a mestom poukazuje Peter Zajac. Rozoberá „traumy“ slovenského intelektuála v 19. storočí, prechádza jeho dejinami v období 1. republiky a návratu do miest, cez zbavovanie sa „buržoáznych“ intelektuálov a výchovou pracujúcej inteligencie v období socializmu, alebo jeho zlyhaním v období fašizmu. Problém národovectva a občianstva v 19. storočí a vzťah medzi prirodzeným a ústavným bytím národa analyzuje Tibor Pichler. Životné osudy konkrétneho predstaviteľa elity z prvej polovice 20. storočia, osobnosť Vladimíra Fajnora, predstavuje Katarína Zavacká cez jeho diela, myšlienkový odkaz,